

Juozas Matusevičius

LIETUVIŲ KARIŲ PRIEŠINIMASIS SOVIETINIMO POLITIKAI (1940-1941)

**"Rusija... negali gyventi be išėjimo
į Baltijos jūrą..."**

Užgrobti atsikūrusią nepriklausomą Lietuvos valstybę Sovietų Rusija siekė nuo pat Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Nors 1919-1920 metų agresija nepasisėkė, tačiau minties užvaldyti Baltijos valstybes vėlesniais metais neatsisakė ir Sovietų Sąjunga. Imperines didžiojo kaimyno užmačias išdavė jo veiksmai dar prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui. Visa šios valstybės ir jos politikų veikla rodo, kad Lietuvą jie norėjo matyti tik kaip sudedamąją didžiosios sovietinės imperijos dalį.

Įdomų faktą pateikia rašytojas, buvęs Liaudies seimo narys Liudas Dovydenas. Kadangi sovietinės okupacijos metais L.Dovydenas buvo paskirtas ikimokyklinių įstaigų skyriaus viršininku, jis buvo pakviestas į susitikimą su sovietinės armijos majoru, kuris buvo atvykęs iš Sovietų Sąjungos skaityti paskaitų apie tarptautinę padėtį Raudonosios armijos (toliau - RA) daliniuose, dislokuotuose Lietuvoje

Nedideliame būrelyje jis kalbėjo: "Ir Lietuvos prgimas buvo apsvarstytas 1937 metais, o galutinis planas patvirtintas 1939 m. spalio pradžioje"¹.

---

¹ Dovydenas L. Netolima praecitis //Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai (toliau - LA BM). T.4.P.291.

Yra ir daugiau faktų, liudijančių Sovietų Sąjungos planus užgrobti Lietuvą. 1939 m. Sovietų Sąjungos karinė vadovybė ruošdamasi agresijai spausdino Lietuvos žemėlapius su užrašu "Litovskaja SSR". Tai rodo, kad bolševikai neabejojo, jog lietuviai "pasiprašys" priimami į Sovietų Sąjungą. Tokių žemėlapių paruošimas buvo ne vienos dienos darbas.

1918 m. pabaiga. RA ruošiasi veržtis į Baltijos šalis. Tuo metu Maskvoje partinį ir sovietinį darbą dirbęs žurnalistas, vėliau istorijos mokslų kandidatas Teodoras Draudinas rašė kalėdiniame "Izvestijų" numeryje: "Sovietinė Rusija su ginklu rankose pro baltagvardiečių gaujas vėl veržiasi prie Baltijos jūros. Didžiulei Rusijos lygumai ji yra būtina kaip vanduo ir oras. Rusija - šalis, turtinga žaliavų ir žemės ūkio produktų, - negali gyventi be išėjimo į Baltijos jūrą - tai mūsų "langas į Vakarų Europą"².

Kiekvienos valstybės ar krašto okupacija ir aneksija prasideda svetimos valstybės kariuomenės įvedimu, okupacinių valdymo organų steigimu. Visa tai pasikartojė ir SSRS su hitlerine Vokietija 1939 m. rugpjūčio 23 ir rugsėjo 28 d. pasirašius sutartis ir slaptus susitarimus. Tiesioginę aneksinę politiką Sovietų Sąjunga pradėjo vykdyti 1939 m. spalio 10 d., privertusi Lietuvą pasirašyti Savitarpio pagalbos sutartį. Pagal šią sutartį į Lietuvą turėjo būti įvesta 20 000 Raudonosios darbininkų ir valstiečių armijos karių³, 200 lėktuvų ir 200 šarvuočių⁴. Tačiau sovietinės kariuomenės ir jos skaičiaus Lietuvos vyriausybė kontroliuoti negalėjo.

Remdamasi 1939 m. spalio 10 d. sutartimi, Sovietų Sąjunga įkūrė savo karines bazes 4 punktuose: Gaižiūnuose, Prienuose, Alytuje ir Naujojoje Vilnioje.

Taigi į Lietuvą buvo įvesta stipri sovietinės kariuomenės grupuotė, į kurios sudėtį įėjo ne tik pėstininkai, bet ir artilerija, tankai bei aviacijos daliniai. Jau 1939 m. rudenį Lietuvoje atsirado svetimos valstybės kariuomenė, ir atviras karinis pasipriešinimas okupantams tapo sunkiai įmanomas. Lietuvos vyriausybė turėjo elgtis labai atsargiai.

Lietuvos vadovybė sudarė sąlygas, kad RA įgulos galėtų normaliai organizuoti savo gyvenimą ir vykdyti prisiimtus įsipareigojimus: prireikus civiliai Lietuvos piliečiai galėjo dirbti tam tikrus darbus RA daliniuose, sovietiniams kariškiams buvo padedama apsirūpinti maistu, pašaru, medžiagomis. Tačiau Kremliaus vadovų tikslai buvo ne padėti stiprinti gerus santykius tarp Sovietų Sąjungos ir Lietuvos, bet užtikrinti pastarosios saugumą. Sovietinės vadovy-

² Драудин Т. Борьба за Балтийское море // Известия (Всесоюзного Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских, Казачьих и Красноармейских Депутатов и Московского Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов). 25.12.1918. С. 1.

³ Audėnas J. Paskutinis posėdis. V., 1990. P. 185.

⁴ Turauskas E. Nepriklausomybės netenkant. K., 1990. P. 129.

bės ir VKP/b/ pagrindinis tikslas - užgrobti ir aneksuoti Lietuvą ir kitas Baltijos valstybes.

Pasirašius sutartį, 1939 m. spalio 10 d., Lietuvos ir Sovietų Sąjungos santykiai formaliai pasikeitė, tačiau bendras lietuvių, taip pat ir Lietuvos kariuomenės karių nusistatymas kaip ir anksčiau liko antisovietiškas ir antibolševikiškas. Šios nuotaikos Maskvai buvo gerai žinomos ir suprantamos. Kremliaus vadovai propagandos priemonėmis, diplomatijos bei kariniais veiksmais siekė Lietuvoje sukelti netvarką, išprovokuoti susidūrimus su RA kariškiais, kas leistų atvirai įsikišti į Lietuvos gyvenimą. VKP/b/ ir sovietinės vyriausybės vadovus ypač erzino Baltijos valstybių paskelbta neutralumo politika. Štai ką rašė Maskvos "Izvestijos": "Paskutiniai karo įvykiai (Belgijos, Olandijos ir Liuksemburgo užėmimas) dar kartą parodė, kad mažų valstybių neutralumas, kurios neturi jėgos jam paremti, yra gryna fantazija. Tuo būdu išlikti mažiems kraštams neutraliais ir nepriklausomais yra labai mažai galimybių. Visokie mažų valstybių samprotavimai apie teisę ar neteisę santykiuose su didelėmis valstybėmis, kurios veda kovą "būti ar nebūti" yra - mažiausia - naivūs... Ir reikia pakartotinai dar priminti, kad kai kurių mažų neutralių valstybių politikos negalima kitaip vertinti kaip jų savižudybę"⁵.

Iš šios citatos matome tikrąjį Sovietų Sąjungos požiūrį į nedideles tautas, bolševikinės ideologijos skelbiamą tautų laisvę, savarankiškumą, jų apsisprendimo teisę kiekvienu klausimu.

[vedus į Lietuvą RA dalinius, respublika neteko dalelės savo suverenumo, prasidėjo tiesioginis nepriklausomybės praradimo procesas. Ypač jis paspartėjo 1940 m. pavasarį.

1940 m. gegužės 26 d. į Lietuvą atvyko SSRS gynybos liaudies komisaro pavaduotojas gen. A.Loktionovas, kurio žinioje buvo SSRS kariuomenė, dislokuota Baltijos valstybėse. Jis padarė Lietuvos užsienio reikalų ministrui Juozui Urbšui priekaištų dėl sovietinių karių dingimo Lietuvos teritorijoje, dėl nepakenčiamų sovietinių karinių bazių personalo sąlygų. Tai buvo iš piršto laužti kaltinimai Lietuvos pareigūnams. Sovietinė vadovybė visiškai nenorėjo nieko išsiaiškinti ir net nesiruošė padėti šiuos "faktus" tirti. Tai buvo tik pretekstas ultimatumui paskelbti.

Lietuvos vyriausybė dėjo visas pastangas, kad įtiktų didžiausiam kaimynui. 1940 m. gegužės 27 d. Lietuvos Ministrų Tarybos posėdžio nutarimu buvo sudaryta komisija, o 1940 m. birželio 1 d. organizuota speciali policija tvarkai SSRS kariuomenės stovyklų apylinkėse prižiūrėti. Tačiau rusai visaip trukdė tirti jų pačių sufabrikuotą bylą.

---

⁵ Lietuva tironų panėčiuose. T. I. P.38

Kitas Lietuvos valstybingumo naikinimo etapas - 1940 m. birželio 14 d. ultimatumas, kuriuo Sovietų Sąjunga šiurkščiai primetė savo valią kitai valstybei - Lietuvos Respublikai. Ultimatumė sakoma:

"Sovietų Sąjungos vyriausybė laiko absoliučiai reikalinga ir neatidėliotina: ...

kad nedelsiant Lietuvoje būtų sudaryta tokia vyriausybė, kuri sugebėtų ir norėtų užtikrinti Sovietų Sąjungos ir Lietuvos savitarpio pagalbos sutarties garbingą vykdymą ir ryžtingą Sutarties priešų sutramdymą;

kad nedelsiant būtų užtikrintas laisvas įėjimas į Lietuvos teritoriją Sovietų Sąjungos kariuomenės dalinių, kurie bus įkurdinti pačiuose svarbiausiuose Lietuvos centruose, pakankamai gausių, kad galėtų užtikrinti galimumą įgyvendinti Sovietų Sąjungos ir Lietuvos savitarpio pagalbos sutartį ir užkirsti kelią provokaciniams veiksams, nukreiptiems prieš Sovietų Sąjungos įgulas Lietuvoje"⁶.

Įvedus į Lietuvą papildomą RA kontingentą, buvo sudaryta komisija: pirmininkas - Baltarusijos fronto vadas antrojo rango komandarmas Kovaliovas, nariai - Purkajevas, Sovietų Sąjungos didvyris komkoras D.Pavlovas, komdivas Aleksejevas, komdivas Korobkovas ir brigados komisaras Nikolajevas⁷. Lietuvos kariuomenės vadovybės ar vyriausybės atstovo šioje komisijoje nebuvo.

Pagal ultimatumą RA išskleisti reikėjo po visą Lietuvą. Sovietinės bazės turėjo būti įkurdintos Zarasuose, Panemunėlyje, Skapiškyje, Buniškiuose, Saločiuose, Padviškiuose, Biržuose, Šiauliuose, Linkuvoje, Joniškyje, Kuršėnuose, Telšiuose, Raseiniuose, Viduklėje, Nemaškėčiuose, Girdiškėje, Ukmergėje, Utenoje, Širvintose, Kavarske, Panevėžyje, Rokiškyje, Pasvalyje, Kaune, Kalnėnuose, Jonavoje, Kėdainiuose, Vilniaus rajone, Marijampolėje ir visuose punktuose, kur Sovietų kariuomenė stovėjo pagal pagrindinę sutartį. Praktiškai Lietuvoje neliko laisvo žemės lopinėlio, kurio nekontroliuotų agresorius. Lietuvos aviacijai buvo uždrausta skraidyti 10-15 dienų⁸. Tačiau iš tikro Lietuvos lakūnams laisvai skraidyti jau neteko, o jų vadai neturėjo teisės duoti įsakymų.

Vos kelioms valandoms praėjus po ultimatumo įteikimo, RA pradėjo užpuldinėti Lietuvos pasienio sargybos postus, grobti pasienio policininkus, juos tardyti, kankinti ir žudyti. Manoma, kad buvo norima išprovokuoti Lie-

⁶ TASS'o biuletenis. M., 1940 06 15 TASS'o pranešimas apie Sovietų Sąjungos-Lietuvos konflikto likvidavimą/Lietuvos okupacija ir aneksija 1939/1940. Dokumentų rinkinys. V., 1993. (toliau - Lietuvos okupacija...). P. 264.

⁷ Веников И.Н. "Допустить размещение войск..."/ О введении частей Красной Армии на территорию Литвы, Латвии и Эстонии в 1939-1940 г.г. //Военно исторический журнал. 1990. No 4. С. 34.

⁸ SSRS kariuomenės vadovybės atstovo gen.plk. D.Pavlovo ir Lietuvos kariuomenės vadovybės atstovo div.gen. V.Vitkausko susitarimo protokolas. M., 1940 06 15 //Lietuvos okupacija... P. 265-266.

tuvos kariuomenės ir Raudonosios armijos susidūrimus. Galbūt norėta ir pa-
gašdinti. Įteikdamas J.Urbšiu ultimatumą SSRS užsienio reikalų komisaras
Viačeslavas Molotovas grasino: "Be to, kad ir koks būtų jūsų atsakymas, ka-
riuomenė rytoj vis tiek žengia į Lietuvą"⁹.

Lietuvos kariuomenės karių pasipriešinimas sovietinei armijai ginklu to-
kiomis sąlygomis buvo labai sudėtingas. Nors Lietuvos kariuomenės vado
div.gen. Vinco Vitkausko įsakymu Lietuvos kariai nesipriešino okupantams,
sovietinė kariuomenė, vos tik peržengusi sieną, pirmiausia puolė nuginkluoti
pasienio policiją. Tai patvirtino faktą, kad RA atžygiavo į Lietuvą ne tam,
kad papildytų pagal 1939 m. spalio 10 d. sutartį įkurdintas įgulas ar užtik-
rintų jų veiklą.

Pirmąją okupacijos dieną buvo nužudytas Ūtos sargybos (Alytaus baras)
viršininkas Aleksas Barauskas. Sovietiniams kariškiams jis nesipriešino. Tai
buvo tiesiog banditiška žmogžudystė.

Liudininkų - 2-osios Ūtos sargybos policininkų Prano Drazdausko ir
Berulio - parodymais birželio 15-osios rytą, apie 4 val., raudonarmiečiai
apie 20 minučių iš kulkosvaidžių ir šautuvų apšaudė sargybos viršininko
butą, įmetė granatą. Tada A.Barauską, apsirengusį vien apatiniais, išsivedė
į kiemą ir nužudė: vienas kareivis jam keletą kartų kirto kardu per galvą, o
kitas, aukai pargriuvus, šovė į galvą. Visa tai matė ir žuvusiojo vyresniojo
policininko A.Barausko žmona, namo savininkas Vincas Semsė, Jadvyga
Semsaitė, Genevėfa Latvienė, Pranė Kesienė, Petras Semsė, policininkai
Šleideris ir Berulis¹⁰.

Tą pačią dieną 9 val. į Lietuvos teritoriją, į Alytaus barą netoli Eišišk-
kių, Milvydų k., įsiveržė raudonarmiečiai ir pagrobė policininką Joną
Aleknavičių¹¹.

Niekuo iš lietuvių pusės neišprovokuotų susidūrimų su raudonarmiečiais
buvo ir daugiau: buvo sulaikomi Lietuvos teritorijoje pasienio policininkai,
šauliai, į ūkininkų sodybas įsiverždavo ginkluoti sovietų kareiviai.

Tai buvo atviros agresorių provokacijos, kurių tikslas - sukelti ginkluotą
konfliktą. Taip buvo ir iki pradendant karą prieš suomius, panašios provoka-
cijos vyko Estijos, Latvijos su Sovietų Sąjunga pasieniuose ir kitur.

---

⁹ Urbšys J. Atsiminimai. K., 1990. P.93.

¹⁰ Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriaus, įgaliojotojo ministro E.Turausko telegrama Lietuvos pasiuntinybei Maskvoje. K., 1940 06 15 //Lietuvos okupacija... P. 268; Vidaus reikalų ministerijos Alytaus apskrities Pasienio policijos Alytaus baro VI rajono viršininko K.Skinkio raportas Alytaus baro virši-
ninkui. Varėna. 1940 06 16 //Lietuvos okupacija... P.274-275.

¹¹ Užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktoriaus, įgaliojotojo ministro E.Turausko telegrama Lietuvos pasiuntinybei Maskvoje. K., 1940 06 15 23 val. (telegramos gavimo laikas) //Lietuvos okupacija... P.269.

Kaip jau minėta, pagrindinis Sovietų Sąjungos politikos uždavinys Baltijos valstybių atžvilgiu buvo jų aneksija. Todėl dar formaliai neprijungus Lietuvos prie Sovietų Sąjungos ir neperleidus sienos apsaugos sovietų pasieniečiams, raudonarmiečiai nesilaikė sienos režimo normų, naikino pasienio ženklus. Kremliaus vadovybė valstybių sienų kontrolę perimti į savo rankas siekė ir todėl, kad negalėtų pasitraukti į Vakarus vadinamieji "liaudies priešai".

Šiaip ar taip, Kremliaus vadovybė tuojau po Lietuvos okupavimo pareikalavo iš tuometinės Laikinosios vyriausybės Lietuvos-Vokietijos sienų apsaugą perduoti Raudonajai armijai. Tokį sovietinės vyriausybės reikalavimą patvirtina tas faktas, kad 1940 m. birželio 22 d. buvo sušauktas Lietuvos Ministrų Tarybos posėdis, kuriame buvo svarstomas sienos klausimas. Posėdyje dalyvavo ministrai: div.gen. V.Vitkauskas, E.Galvanauskas, A.Venclova, P.Pakarklis, M.Mickis, M.Gedvilas ir L.Koganas. Pirmininkavo ministro pirmininko pavaduotojas prof. V.Krėvė-Mickevičius. Buvo nutarta, kad: "... pasienio ruožo apsaugos pavedimas Sovietų Sąjungos atitinkamiems organams pakenktų ūkiškiems Lietuvos interesams. Šiuo klausimu Lietuvos Ministrų Taryba pavedė užsienio reikalų ministrui tartis su Sovietų Sąjungos pasiuntiniu"¹². Iš šios citatos galima daryti dvi išvadas: pirma, kad Sovietų Sąjunga reikalavo, jog teisiškai nepriklausoma valstybė savo sienų apsaugą atiduotų agresoriui, antra, kad pagal V.Dekanozovo sąrašą sudaryto ministrų kabineto nariai naiviai tikėjo, jog jų nutarimai gali galioti ir bolševikinė imperija paklus jų norams.

Taigi pirmosiomis okupacijos dienomis Lietuvos vyriausybė neįstengė nei diplomatinio būdu, nei jėga pasipriešinti agresoriui. Nepaisant brutalių Raudonosios armijos veiksmų, Lietuvos kariuomenė negalėjo priešintis ginklu: toks buvo Lietuvos vyriausybės nutarimas, taip buvo įsakęs kariuomenės vadas V.Vitkauskas.

Lietuvos kariuomenės karių priešinimasis sovietiniam režimui

Kaip matome, pirmosios sovietinės okupacijos metais nebuvo pasipriešinta Raudonajai armijai ginklu. Tačiau tai nereiškė, kad lietuviai kariai, ypač karininkai ir puskarininkiai, neprieštaraudami sutiko naująją tvarką.

Lietuvos karių ir karininkų nuotaikas teisingai charakterizavo LKP/b/CK Karinis skyrius. 29-ojo šaulių teritorinio korpuso ataskaitoje sakoma: "Neidėjinės, niekada nesimpatizavusios Sovietų valdžiai inteligentijos politi-

---

¹² Ministrų Tarybos posėdžio protokolas. K., 1940 06 22 //Lietuvos okupacija... P.291-292.

nė-moralinė būklė vis tik yra geresnė, negu buvusios karininkijos būklė ir savijauta¹³.

Nurodomos šios lietuvių karių nepasitenkinimo priežastys:

1. Lietuvių politinių vadovų pakeitimas rusais ir kitų tautybių žmonėmis. Jų mintis, žodžius iškraipo vertėjai.

2. Užsiėmimų suintensyvinimas, darbai prie aerodromų ir kitų objektų statybų.

3. Išvarymas iš gerų kareivinių, kurias užėmė RA, į vienuolynus ir kitas nepritaikytas patalpas.

4. Maisto pablogėjimas: vietoj kavos, sviesto, dešros - "pochliobka", žuvis - vietoj mėsos. Kariai kalbėjo: "Sviestas išėjo ten, kur ir Smetona, kai sugrįš Smetona - grįš ir sviestas".

5. Karininkų nuotaikos: "Tylėjimo sąmokslas", "Solidari atsakomybė"; sabotažas ir kontrrevoliucinis darbas.

Toliau pranešime sakoma: "Kai kuriose dalyse moralinė karininkijos įtaka ir tylus pasipriešinimas visoms politrukų priemonėms toks didelis, kad iš esmės politdarbas neduoda jokių rezultatų". Prie tokių išvadų priėjo patys politiniai darbuotojai ir A.Guzevičiaus saugumiečiai. Jų nuomone, lietuviškos dalys visiškai nepatikimos. Atvirų išsišokimų nesą tik todėl, kad Ypatingasis skyrius areštavo daug vidurinių vadų ir eilinių, o kontrrevoliucionieriai konspiravosi ir nuėjo į pogrindį¹⁴.

KGB ir Ypatingojo skyriaus charakteristikos, duodamos Lietuvos kariuomenės karininkams ir kareiviams, rodo, kad tai buvo priešiščiausiai sovietinei santvarkai nusiteikusi Lietuvos visuomenės dalis. Tik čekistai nevisiškai tiksliai ir išsamiai atskleidė to priešiškumo priežastis. Visur jie įžiūrėjo kenkėjišką veiklą ar blogą partinį ir politinį darbą, aiškino, kad priešiški elementai mėgina kurstyti karių šovinistines pažiūras spekuliuodami net religiniais jausmais, agituoja neduoti karinės priesaikos Raudonajai armijai, kalba prieš keliamus kandidatus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą, kviečia nuversti Sovietų valdžią, šmeižia SSRS ir Raudonąją armiją, žlugdo karinę discipliną¹⁵.

Be abejo, lietuvių karių ir karininkų nuotaikoms įtakos turėjo visos aukščiau išvardintos priežastys. Tačiau esmė buvo kitur. Lietuviai kariai tiek šeimoje, tiek visuomenėje, tiek karo mokyklose ir karinėse dalyse buvo auklėjami patriotizmo, meilės savo kraštui, žmonėms, papročiams, pagaliau reli-

¹³ LKP/b/ CK Karinis skyrius. Pranešimas apie 29-ojo ŠTK politinę-moralinę būklę. Vsl. //Lietuvos valstybinis visuomenės organizacijų archyvas (toliau - LVVOA). F.1771. Ap.2 . B.531. L.59.

¹⁴ Ten pat. L.57-58.

¹⁵ Ten pat . L.24.

gijai dvasia, ir jie negalėjo puoselėti šiltų jausmų (su labai retomis išimtimis) okupantams. Tuo labiau, kad jų elgesys, tvarka, kultūra, gyvenimo būdas negalėjo kelti pasigėrėjimo.

Lietuvių kariai okupacijai ir sovietinei tvarkai priešinosi įvairiomis formomis. Viena iš jų - visuotinis dalinių atsisakymas paklusti naujajai valdžiai. Pirmiausia pasipriešino Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytenio 9-asis pėstininkų pulkas, kuris buvo dislokuotas Marijampolėje. 1940 m. birželio 15 d. Raudonajai armijai okupuojant Lietuvą, jis nenorėjo pasiduoti prieš malonei ir nutarė kovoti, traukėsi Vokietijos sienos link ginti prezidento A.Smetonos. Tačiau apgaule, įkalbinėjimais ir grasinimais buvo sustabdytas ties Rudžių giraitė. Kaip rašė Nepriklausomos Lietuvos dviejų kabinetų finansų ministras ekonomistas P.Karvelis (A.Smetonos žentas), "...įvykę labai skaudžių incidentų: kareiviai laužė ginklus, karininkai verkė, prasidėjo dezertyravimas ir pulko turto naikinimas"¹⁶.

Sumanymui nepavykus, pulkas grįžo į Marijampolę. Jo vadas gen.št.plk. A.Gaušas buvo pašalintas, o visas pulkas perkeltas į Švenčionėlių poligoną, arčiau Sovietų Sąjungos sienos, ir izoliuotas. Pulko karininkai ir kareiviai nenurimo ir toliau priešinosi okupantams. Todėl 1940 m. rugpjūčio 23-24 d. buvo rusų tankų apsuptas, 31 karininkas ir kareivis suimtas ir dingo be žinios. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytenio 9-asis pėstininkų pulkas buvo išformuotas¹⁷.

Tokios pat nuotaikos vyravo ir kituose pulkuose.

Kaip žinoma, 1940 m. liepos 2 d. marionetinė Lietuvos vyriausybė Lietuvos kariuomenę pavadino Lietuvos liaudies kariuomene ir įvedė politinių vadovų instituciją. Ta proga Kauno sporto halėje buvo surengtas Raudonosios armijos dainų ir šokių ansamblio koncertas. Suvaryti visi kareiviai iš Šančių ir Aukštosios Panemunės kareivinių. Kaip rašė gen. Stasys Raštikis, komunistai, daugiausia žydai, prievarta bruko kareiviams raudonas vėliavas, V.Lenino, J.Stalino, V.Molotovo, K.Vorošilovo portretus, transparantus su šūkiiais: "Šalin reakcinius vadus iš kariuomenės!", "Tegyvuoja viso pasaulio darbo žmonių vadas draugas Stalinas!", "Tegyvuoja 13-oji Sovietų Socialistinė Respublika!".

Neapsieita be incidentų ir provokacijų. Grįžtant į kareivines buvo užpultas ltn. Žukas. Jis išsitraukė brauningą. Kitą dieną komunistų laikraštis "Tiesa" (Nr. 12) pirmame puslapyje didelėmis raidėmis paskelbė: "Šalin reakcinius vadus! Tegyvuoja sovietų Lietuva! Karių demonstracija Kaune". Tą dieną "Tiesoje" buvo net 8 straipsniai, skirti kariuomenei. Buvo paskelbtas ir

¹⁶ Karvelis P. Lietuvos aneksija //Lietuvos rytas. 1990 04 27. P.4.

¹⁷ Lietuvių enciklopedija. T.XV. Lietuva. V., 1990. P.113,118.

LKP CK atsišaukimas: "...Marijampolėje, Kėdainiuose ir kitur reakciniai karininkai kursto prie pogromų. Kaune (aviacijoje) ir kitur šie ponai jums uždraudė skaityti komunistinius laikraščius, o mūsų lapelių platintojams grasina kulipkomis... Šalin priešus iš kariuomenės!"¹⁸.

1940 m. rugpjūčio mėnesį Lietuvos kariuomenę performavus į RA 29-ąjį šaulių teritorinį korpusą (toliau - ŠTK), lietuvių karių padėtis blogėjo visapusiškai, įsigalėjo komisarai ir politrukai. Rusai nepasitikėjo lietuviais, todėl 29-ąjį korpusą iš nuolatinių stovyklų perkėlė į rytinį Lietuvos pakraštį. Karių sąlygos labai pablogėjo: prastos patalpos, menkas maistas, nauji vadai ir politiniai vadovai (dažnai svetimtaučiai), įkyri komunistinė propaganda, sovietinė tvarka ir disciplina kariuomenėje. Tarp kareivių ir karininkų kilo nauja nepasitenkinimo banga. Ryškiausias pasipriešinimas įvyko 1940 m. rudenį lietuvių 615-ajame artilerijos pulke Vilniuje. Rugsėjo 26 d. pulke antisovietiniuose protestuose dalyvavo apie 200 karių. Daug artileristų buvo suimta, suaktyvėjo korpuso Ypatingojo skyriaus veikla¹⁹.

Lietuvos KGB vadovas A.Guzevičius padėtį apibūdino taip: "1940 metų rugsėjo 26 d. 615 artpulke įvyko kolektyvinis karių ir jaunųjų vadų kontrrevoliucinis išstojimas, kuriame dalyvavo apie 150 žmonių, jų tikslas - pakelti netoli esančias pėstininkų dalis, surengti demonstraciją per miestą protestuojant prieš karinės priesaikos priėmimą ir reikalauti, kad leistų masiškai eiti į bažnyčią, vietoj vadų portretų ant sienų pakabinti kryžius, protestavo prieš RDVA skiriamuosius ženklus. Ryšium su šiuo kontrrevoliuciniu išstojimu mes areštavome 12 žmonių".

1940 m. spalio 2 d. grupė karių ir jaunesniųjų vadų, aptarnaujanti buvusios Lietuvos armijos aviacijos eskadrilę, vienuolika automašinų iš Kauno vyko į naują tarnybos vietą - Vilnių. Toje grupėje važiuojo Alfonsas Macijauskas, gimęs 1916 metais, iš valstiečių, prieš okupaciją jokioms partijoms nepriklausęs, išskėlė trispalvę, ir automašina važiuojo su plevėsuojančia vėliava.

Lydintis mašiną jaunesnysis leitenantas Voleiko uždraudė iškelti vėliavą ir pareikalavo ją atiduoti, tačiau A.Macijauskas jaunesniojo leitenanto Voleiko įsakymo neįvykdė, vėliavą paslėpė ir neatidavė.

Ukmergėje, kur kolona sustojo prisipilti benzino, atvykę 2-osios divizijos Ypatingojo skyriaus operatyviniai darbuotojai vėliavą paėmė, o koloną nusiuntė į Vilnių.

¹⁸ Raštikis S. Lietuvos kariuomenės tragedija //LA BM. Brooklyn. N.Y., 1952. P.284-285.

¹⁹ Raštikis S. Lietuvos kariuomenės tragedija. - P.338; Lietuvių enciklopedija. T.VI. P.118.

Iniciatorių A.Macijauską ir dar tris žmones, kurie padėjo daugiausia pastangų įsigyjant vėliavą, areštavo²⁰.

Kiti šaltiniai nurodo, kad dėl šio incidento taip pat buvo areštuoti 615-ojo artilerijos pulko eilinis Juozas Kaušila, pionierių bataliono eilinis Kostas Baltrušaitis, atskirojo zenitinės artilerijos diviziono eiliniai Kostas Želalis, Balys Narkūnas ir Stasys Klusas. 1941 m. kovo 19 d. buvo priimtas nuosprendis Nr. 0048.

Kaip parodė bylos nagrinėjimas, 1940 m. spalio 27 d. K.Baltrušaitis, J.Kaušila ir B.Narkūnas, kurių dalinys stovėjo Livampolės dvare, Ukmergėje, už 3 Lt nusipirko lietuvišką trispalvę. 1940 m. lapkričio 2 d. dalinys iš Livampolės dvaro buvo perkeliamas į Vilnių. Važiudami kariai nutarė vėliavą iškelti.

Kariai patriotai buvo nuteisti taip: J.Kaušila, K.Baltrušaitis, A.Macijauskas - po 5 metus priverčiamųjų darbų stovyklos (toliau - PDS), K.Želalis – 3 metams PDS, 3 metams atimant pilietines teises. B.Narkūną ir S.Klusa nuteisė po 10 metų PDS, 4 metams susiaurinant teises²¹.

Lapkričio mėnesį 26-ajame kavalerijos pulke buvo atskleistos ir suimtos dvi vadinamosios priešrevoliucinės grupės, planavusios antisovietinius veiksmus minint spalio perversmo Rusijoje 23-ųjų metų sukaktį ir pradėti ginkluotą kovą prieš sovietų valdžią²².

Kaip lietuviai kariai žiūrėjo į sovietų valdžios paskelbimą Lietuvoje, rodo toks faktas. Priėmus pirmuosius Seimo nutarimus dėl sovietinės valdžios paskelbimo Lietuvoje ir dėl prašymo priimti Lietuvą į SSRS, komunistai aviacijos dalyje surengė mitingą. Kai politinis vadovas pasiūlė pasirašyti už Seimo nutarimus, tai padarė tik trys karininkai, visi kiti su nepasitenkinimu žiūrėjo į pasirašiusiuosius...

1940 m. lapkričio 12 d. korpuso aviacijos eskadrilėje ant kelių lėktuvų aptiktos durtuvais prismeigtos raudonai nudažytos žvaigždės. Buvo nustatyta, kad tai padarė eilinis Augustinas Tarvydas, gimęs 1920 metais. Jis buvo suimtas, byla perduota 11-osios armijos kariniam tribunolui²³. A.Tarvydą nuteisė 15 metų PDS, susiaurinant rinkimų teises 5 metams. Turto nekonfiskavo, nes jis jo neturėjo²⁴.

²⁰ LKP/b/ CK Karinis skyrius. Pranešimas apie 29-ojo ŠTK politinę-moralinę būklę //LVVOA. F.1771. Ap.2. B.531. L.6-7.

²¹ Merkelis A. Lietuvių kariai bolševikų teisme (Dokumentai iš PRIBOVO 11 armijos Karinio tribunolo veiklos Lietuvoje) //LA BM. T.4. V., 1943. P.77-78.

²² Raštikis S. Lietuvos kariuomenės tragedija... P.338.

²³ LKP/b/ CK Karinis skyrius. Pranešimas apie 29-ojo ŠTK politinę-moralinę būklę //LVVOA. F.1771. Ap.2. B.531. L.7.

²⁴ Merkelis A. Lietuviai kariai bolševikų teisme (Dokumentai iš PRIBOVO 11 armijos Karinio tribunolo veiklos Lietuvoje) // LA BM. T.4. V., 1943. P.65.

Lietuviai kariai protestavo prieš sovietinį režimą bei naują tvarką Raudonojoje armijoje ir kitaip. 1940 m. lapkričio 6 d. 26-ojo kavalerijos pulko kulkosvaidžių eskadrone po kareivinių laiptais buvo rastas tokio turinio lapelis:

"Brangūs draugai!

Nenusiminkite, kad mes dabar padaryti labai laimingi, labai džiaugiamės laisve, kurios sulaukėme kaip mažas paukštelis, uždarytas į narvelį. Nuo ryto, kai tik atsikeli, iki vakaro, kai eini gulti, mūsų ausyse skamba labai geras pažadas, kuris mums linki tik sriubos ir hauptvachtą ir jaunoms mūsų gyvybėms grasina mirties kilpom..."

Agentūriniais metodais čekistai nustatė, kad atsišaukimo autoriai buvo ūkio būrio eilinis Pranas Lisauskas ir kulkosvaidininkų eskadrone eilinis Antanas Taletavičius. Jiedu buvo suimti ir, atlikus tyrimą, nuteisti²⁵.

Sovietinė propaganda skelbė, kad komunistams ir socialistinei santvarkai priešiški tik kapitalistai, buožės ir nacionalistinių organizacijų nariai. Tačiau faktai rodė ką kita. Pavyzdžiui, buvo renkama medžiaga apie 234-ojo šaulių pulko eilinį Petrą Zarembą, kuris buvo neraštingas, nepriklausomybės metais nepriklausė jokiai partijai, tačiau užsiėmė antisovietine agitacija, ragino neduoti naujos priesaikos, kritikavo gyvenimą Sovietų Sąjungoje, kolūkinę santvarką. P.Zaremba kalbėjo: "Aš nemėgstu tų politrukų, jie nieko neturi ir yra pliki... tuos senus drabužius reikia atiduoti į kolūkius, kadangi ten neturi kuo apsiręngti". P.Zarembą sekė informatoriai Emilis ir Kalvis.

Atskirojo ryšių bataliono eilinis Juozas Jurgelevičius (tėvai turėjo 6 ha žemės) peikė sovietų valdžią: "Man nepatinka sovietinė valdžia, jie patys nieko neturi ir tiktai nori viską gauti iš mūsų vargšų lietuvių... viskas pabrango, dabar negalima nusipirkti batų, aš neduosiu priesaikos... iškeltas kandidatu į Aukščiausiosios Tarybos deputatus N.Pozdniakovas netinka, jis nelietuvis"²⁶.

Okupavus Lietuvą Raudonajai armijai, pablogėjo visų krašto gyventojų, tarp jų ir karių, padėtis. Lietuvos kariuomenės sovietinimas palietė ir eilinius, ir puskarininkius, ir karininkus.

Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje karininkams buvo mokamas priedas už ištarnautą laiką. Atėjus RA, priedą už ištarnautą laiką gavo tik sovietinės armijos karininkai, o lietuviai - ne. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1919-1920 metais, tarnyba Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje sovietinės vadovybės ir RA vadų požiūriu buvo tarnavimas buržuazijai ir už

²⁵ LKP/b/ CK Karinis skyrius. Pranešimas apie 29-ojo ŠTK politinę-moralinę būklę //LVVOA. F.1771. Ap.2. B.531. L.9.

²⁶ Ten pat. L.20-21.

tai mokėti jiems priedą kaip už ištarnautą laiką esą negalima. Taigi Lietuvos kariuomenės karininkai ir liktiniai puskarininkiai atsidūrė kitokioje padėtyje nei RA kariškiai.

Daugelis Lietuvos kariuomenės karininkų už savo santaupas buvo įsigiję namus, sodybas. Demokratijos sąlygomis tai buvo visiškai normalus ir suprantamas dalykas. Įsigalėjus sovietiniam režimui tai tapo vos ne nusikaltimu: karininkų butai, namai, sodybos buvo atimtos. Štai kaip nuoskaudą išreiškė 29-ojo ŠTK tiekimo viršininkas div.gen. Z.Gerulaitis: "Aš visą gyvenimą rinkau lėšas, kad turėčiau namą, o dabar atėjo kažkokie svetimi žmonės ir atėmė namą, dargi nekreipė dėmesio į tai, kad mano didelė šeima. Davė man mažą trijų kambarių butą, ir viskas. Tai tikriausias šaipymas, mano santaupų atimti neturi teisės. Aš šeimininkas. Po tokios pajuokos nesinori dirbti. Aš generolas, o man įsakinėja kažkoks politrukas - argi tai teisinga?"

Korpuso rikiuotės skyriaus viršininkas plk. Antanas Šova piktinosi: "Aš turėjau nedidelį dvarelį, 50 ha žemės ir dviaukštį namelį, dabar 50 proc. dvarelio iš manęs atėmė. Tai neteisinga. Juk dvarelį aš įsigijau už savo pinigus. Kam imti svetimą? Pas mus Lietuvoje taip nebuvo, taip nesišaipė iš žmonių, kaip dabar daroma prie Sovietų"²⁷.

Eilinių karių būklė buvo dar sunkesnė. Okupavusi Lietuvą Raudonoji armija pradėjo dideles karines statybas - buvo statomi aerodromai, poligonai, pasienio įtvirtinimai, užkardos ir kiti objektai. Lietuvos kariuomenės kariai buvo nemokama darbo jėga. 1940 metų rudenį šiose statybose dirbo visas 215-asis šaulių pulkas ir daugiau kaip pusė kitų pulkų karių. Pablogėjo karių gyvenimo sąlygos, didelį nepasitenkinimą kėlė prastas maistas. Štai kaip 1940 m. lapkričio 22 d. apie naują maistą kalbėjo artilerijos pulko eilinis Tumalis: "Dabar mums įvedė rusišką davinį, maitinimas pasidarė žymiai blogesnis... Apie blogą maitinimą kalbėti neleidžia, o kas kalba, tą sodina už tai į kalėjimą. Dabar mūsų gyvenimas pasidarė žymiai blogesnis negu prie Smetonos - badaujame ir sėdime kaip kalėjime"²⁸.

Raudonosios armijos vadams, politiniams darbuotojams kėlė didelį nerimą buvusių Lietuvos kariuomenės karių ir karininkų nepasitenkinimas ekonominių, buitinių sąlygų pablogėjimu, tačiau dar labiau juos baugino ir piktinio politinės lietuvių karių nuotaikos: atviros ir slaptos kalbos prieš komunistų partiją ir sovietinę santvarką, nenoras duoti naują sovietinę karinę priesaiką, pagaliau padidėjęs dezertyravimas iš Raudonosios armijos.

Lietuviai kariai buvo įsitikinę, kad jie prisiekė Tėvynei Lietuvai ir jokios kitos priesaikos neprivalo duoti. Tai jie pareikšdavo ne tik vieni kitiems, bet

---

²⁷ Ten pat. L.3.

²⁸ Ten pat. L.11.

ir politinių pamokų metu. Pavyzdžiui, 215-ojo šaulių pulko eilinis Barinas pokalbio apie priesaikos davimą metu pakėlė triukšmą, o paskui atsistojo ir pareiškė: "Aš vieną kartą prisiečiau Dievui ir Tėvynei ir kitos priesaikos neduosiu". Toliau jis kalbėjo kareiviams: "Neduokite priesaikos, nebūkite kvaili"²⁹. To paties pulko karys Mickus sakė: "Reikia padaryti taip, kad priesaikos neduoti. Reikia sukilti, blogai tik, kad ne visi vieningi"³⁰. 616-ojo lengvosios artilerijos pulko eilinis Vladas Vidugiris kareiviams kalbėjo: "Aš jau daviau priesaiką Tautai ir Dievui ir daugiau niekam priesaikos neduosiu. Geriau žūti, negu tarnauti Raudonojoje armijoje..." Kaip nurodoma LKP/b/ CK Karinio skyriaus pažymoje, V.Vidugiris įrašytas į įskaitą ("vziat na učiot"). Kitas jo tarnybos draugas Adolfas Keškevičius po politinės informacijos apie Stalino konstituciją kitiems kareiviams sakė: "Dabar laisvė už gročių, jeigu nori žodžio laisvės, tai sovietų valdžia aprūpins tave kalėjimu. Aš neprisieksiu, aš daviau priesaiką Dievui ir Tėvynei, nors politrukai ir kalba, kad mes neturėjome tėvynės, bet gyvenome geriau, negu dabar jų tėvynėje..."³¹. "Mums nereikia priimti priesaiką, mums reikia nuversti šią santvarką. Tarnyba Raudonojoje armijoje yra blogiau kaip prie Smetonos kalėjime", - kalbėjo 619-ojo haubicų artilerijos pulko eilinis Paliulis³².

Karininkų padėtis buvo sudėtingesnė: už antisovietines kalbas jie, kaip vadai, turėjo nukentėti pirmieji, be to, privalėjo stengtis, kad nebūtų nubausti ir eiliniai kariai lietuviai. Todėl Lietuvos kariuomenės leitenantas 259-ojo šaulių pulko būrio vadas Vasiliauskas, atsakydamas į vieno iš karių klausimą dėl priesaikos Raudonajai armijai, užsiėmimų metu taip aiškino: "Priimti priesaiką Jūs privalote, nors tai Jūs padarysite per prievartą, priešingu atveju už viską atsakysime mes - vadai, mums nuims galvas. Nežiūrint į tai, kad Jūs priimsite priesaiką, dvasioje atsiminkite, kad Jūs lietuviai"³³.

Nors Raudonojoje armijoje už dezertyravimą buvo taikoma mirties bausmė, tačiau sovietinėje kariuomenėje nebuvo išvengta ir tokių atvejų - lietuviai kariai net gresiant sušaudymui bėgo iš sovietinio "rojaus". Kaip jau minėjau, didelė dalis lietuvių karių dirbo karinėse statybose. Ten, kaip atrodo, buvo palankesnės sąlygos pasitraukti iš dalinio. LKP/b/ CK Karinio skyriaus pažymoje nurodoma, kad per mėnesį, nuo lapkričio 18 iki gruodžio 18 d., iš vienos divizijos dezertyravo 3 žmonės. O naktį iš gruodžio 22 į 23 dieną iš pulko areštinės pabėgo suimtieji 259-ojo šaulių pulko eiliniai Albinas Matulevičius ir Leonas Diržys. Iki perkeltiant į pulko areštinę, A.Matulevičius bu-

²⁹ Ten pat. L.26.

³⁰ Ten pat. L.28.

³¹ Ten pat. L.40-41.

³² Ten pat. L.27.

³³ Ten pat. L.23

vo uždarytas įgulos areštinėje. Jau ten būdamas jis ruošėsi pabėgti ir mėgino prikalbinti eilinį Valeišą. Kartu sėdėjusio kario Ginco žodžiais tariant, A.Matulevičius kalbėjęs Valeišai: "Vis tiek mus nuteis, tai jau geriau bėgti į Vokietiją". A.Matulevičius buvo sulaikytas netoli Vokietijos sienos³⁴.

1940 m. spalio 4 d. iš 26-ojo kavalerijos pulko (tai vienintelis lietuviškas dalinys Kaune, 1940 m. pabaigoje išformuotas) dezertyravo buvęs pulko štabo viršininkas kapitonas Bronius Michelevičius. Tai buvo kadrinis kariškis, baigęs karo mokyklą ir aukštuosius Generalinio štabo kursus Kaune. Jo paieškos rezultatų nedavė.

Nepatvirtintais duomenimis, kitas dezertyras, Večkys, buvo nušautas, kai mėgino pereiti sieną.

1940 m. gruodžio 1 d. trys aviacijos eskadrilės kariai - Povilas Šakinis, Antanas Cironka ir Vincas Stakutis - buvo išleisti į miestą, tačiau į dalinį ne-grįžo.

Gruodžio 2 d. keičiant sargybas buvo pastebėta, kad dingo trys šautuvai, kuriuos paėmė dezertyravę kariai. Šių bėglių paieškos taip pat rezultatų nedavė. Tačiau tuo istorija dar nesibaigė. 1940 m. gruodžio 27 d. aviacijos eskadrilės jaunesniojo vado Padulskio adresu atėjo atvirlaiškis iš Tilžės (tuometinė Vokietija). Ant voko buvo 1940 m. gruodžio 16 d. data ir vokiečių cenzūros antspaudas. Atvirlaiškį parašė P.Šakinis. Buvęs Lietuvos karys rašė, kad jie visi - P.Šakinis, A.Cironka ir V.Stakutis - dirba Tilžės celiuliozės fabrike ir viskuo yra patenkinti. P.Šakiniai, A.Cironkai ir V.Stakučiui buvo ruošiamą byla už "tėvynės išdavimą".

Gruodžio 10 d. iš 615-ojo artilerijos pulko dezertyravo Kazys Bečys.

Gruodžio 25 d. iš to paties pulko pasitraukė du kariai - Stasys Bružas (ne-grįžo gavęs leidimą išeiti į miestą) ir Juozas Čelius (pasišalino savavališkai). Paieška liko bevaisė.

Dezertyravimą iš sovietinės kariuomenės šiek tiek stabdė drastiškos baudžiamųjų organų priemonės. Minėtoje pažymoje-pranešime rašoma: "Jei tik galėtų, karininkai šimtais eitų už kordono pas vokiečius, kaip kadaise caro karininkai ėjo už Dono pas kazokus, kadangi iš Vokietijos sklinda gandai apie kuriamą emigracinį "Tėvynės gelbėjimo" komitetą, naują buržuazinę vyriausybę ir gen. Plechavičiaus legionus"³⁵.

Tai teisingi žodžiai. Tačiau papildant juos reikia pasakyti, kad, kaip rodo pateikti pavyzdžiai, į užsienį bėgo ne tik karininkai, bet ir eiliniai Lietuvos kariai.

---

³⁴ Ten pat. L.31-32.

³⁵ Ten pat. L.61.

Štai kaip apie pabėgusius draugus atsiliepė 615-ojo artilerijos pulko kurasantas Stasys Gatelis: "Aš pavydžiu pabėgusiems iš Lietuvos, tiesa, jiems turėjo būti truputį baisu pereiti sieną, bet užtat jie Vokietijoje ir yra laimingi"³⁶.

Antisovietiniai lietuvių karių poelgiai dažnai įgudavo masinį pobūdį ir 29-ojo ŠTK daliniuose buvo paplitę. Tai pripažino patys korpuso politiniai darbuotojai.

Kad karių priešinamasis sovietinei tvarkai buvo masinis reiškinys, rodo bylų prieš karius lietuvių skaičius. 11-osios armijos, į kurios sudėtį įėjo 29-ojo ŠTK, karinis tribunolas per 16 savo posėdžių nagrinėjo 52 lietuvių karių ir vieno civilio bylas. Šeši kariai - Jurgis Sirtautas, Juozas Čelius, Kleofas Kaneckas, Kazys Kulikauskas, Kazys Kelmickas ir Vytautas Lišauskas - buvo nuteisti sušaudyti. Kiti aštuoni - Jonas Čiumielius, Bronius Sinkevičius, Feliksas Jodis, Bronius Andriušis, Stasys Bružas, Petras Mačiulis, Antanas Kučinskas ir Antanas Vateikis - taip pat buvo nuteisti sušaudyti, bet vėliau bausmė pakeista 10 metų pataisos darbų stovyklos³⁷.

Puoselėdami viltis sulaukti Lietuvos nepriklausomybės, lietuviai kariai, ypač karininkai, per visą pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpį ieškojo būdų šiam tikslui įgyvendinti. Nepaisydami raudonojo teroro, diskriminavimo ir persekiojimo, jie ruošdavo pusiau legalius susitikimus, būrėsi į pagrindinius būrelius. Didelė dalis Lietuvos kariuomenės karių įsijungė į Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) veiklą ir 1940 m. spalio 9 d. susibūrė į centralizuotą organizaciją. LAF tikslas - atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Daug Lietuvos kariuomenės karių - LAF aktyvistų - sovietinio saugumo organai susekė ir suėmė. Tačiau kiti organizavosi kovai.

Prasidėjus vokiečių-sovietų karui, jie energingai įsijungė į 1941 m. birželio sukilimą, nes pamatė realią galimybę iškovoti Lietuvos nepriklausomybę. Jau pirmąją karo dieną - birželio 22 d. vakare - sukilimas įvyko Varėnos poligone, kitos dienos vakare - Vilniuje, o birželio 24 d. - Pabradėje. Vilniuje prie sukilusių lietuvių karių prisijungė studentai ir darbininkai. Kai birželio 24 d. vokiečių kariuomenė įžygiavo į Vilnių, mieste rusų kariuomenės jau nebuvo. Išvartymo į Rusiją kartu su Raudonąja armija išvengė apie 5000 karių, o karininkų liko labai mažai. Tam tikrais duomenimis, per metus trukusią okupaciją bolševikai išžudė arba ištrėmė apie 500 buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų ir apie 6000 puskarininkų ir eilinių³⁸.

³⁶ Matusevičius J. Lietuvos kariuomenės kariai pirmosios sovietinės okupacijos metais//Voruta. 1996 06 22-30. Nr. 24(258). P.5.

³⁷ Merkešs A. Lietuviai kariai bolševikų teisme //LA BM. T.4 P.59.

³⁸ Lietuvių enciklopedija. T. XV. Lietuva. P.119.